

5. Про свободу совісті та релігійні організації. Верховна Рада УРСР; Закон від 23.04.1991 № 987-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
6. Третя сесія Верховної Ради Української РСР дванадцятого скликання. Бюлетень № 27. 21 березня 1991 р. – К.: ВР УРСР. – 65 с.
7. Третя сесія Верховної Ради Української РСР дванадцятого скликання. Бюлетень № 28. 22 березня 1991 р. – К.: ВР УРСР. – 92 с.
8. Третя сесія Верховної Ради Української РСР дванадцятого скликання. Бюлетень № 39. 23 квітня 1991 р. – К.: Видання Верховної Ради УРСР, – 1991. – 131 с.

Larisa Vladychenko

**Law of Ukraine "On freedom of conscience and religious organizations":
backgrounds of approval and principles of innovative**

This paper analyzes the current version of the Law of Ukraine "On Freedom of Conscience and Religious Organizations", which is the basic normative legal act that regulates the relationship between the state and religious organizations in Ukraine. Considered appropriate legislative work of the Parliament of Ukraine concerning its adoption. In article presents the comparative analysis of its key provisions with the provisions of the Soviet legislation in this sphere.

Keywords: freedom of conscience and religion, legislative and legislation work, state-religious relations, religious organizations.

Лариса Владиченко

**Закон Украины «О свободе совести и религиозные организации»:
принятие и инновационные принципы**

Осуществлен анализ действующей редакции Закона Украины «О свободе совести и религиозные организации», который является базовым нормативно-правовым актом, регулирующий отношения между государством и религиозными организациями в Украине. Рассмотрена соответствующая законодательная работа парламента Украины относительно принятия закона. Представлен компаративный анализ его основных положений с положениями советского законодательства данной сферы.

Ключевые слова: свобода совести и вероисповедания, законотворческая и законодательная работа, государственно-религиозные отношения, религиозные организации.

Надійшла до редакції 24.01.2014 р.

УДК 27-426(477)

© Олександр Бродецький
(Чернівці)

**СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ Й ЕТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ
СПІЛЬНОТ ТА ЛІДЕРІВ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР**

Стаття присвячена осмисленню етичних векторів ідеології та практичної діяльності традиційних Церков України в умовах динамічних суспільних трансформацій сьогодення. На тлі аналізу концептуального змісту етичного принципу справедливості та його релігійної інтерпретації досліджуються форми реалізації громадянської відповідальності релігійних спільнот та їх лідерів. Піддано розгляду етичну спрямованість низки важливих суспільно-громадянських дискусій, учасниками яких стають також і лідери українських традиційних церков, зокрема, УПЦ, УПЦ КП та УГКЦ.

Ключові слова: справедливість, цінності, громадянське суспільство, відповідальність, релігійні лідери.

Постановка проблеми. Переважна більшість священних текстів релігій чутливі до поняття «справедливість» і надають йому першорядного етичного значення. Релігії не обмежують справедливість окремими аспектами її тлумачення (юридичними, політичними, етнічними), а осмислюють концептуально, в аристотелівському сенсі – як інтегративну моральну чесноту.

Крім загально доктринального, дуже важливим є соціально-практичний вимір інтерпретації принципу справедливості в ідеології та діяльності релігійних громад і їхніх лідерів. Особливої **актуальності** цей аспект проблеми набув в українському суспільстві на сучасному етапі, коли громадянське суспільство, долаючи різноманітні ризики, виборює справедливіші, етичніші, соціально паритетні принципи суспільного й політико-національного буття та громадянського облаштування. Особливо цінним є дослідження окресленого проблемного поля на тлі аналізу конкретних фактів участі релігійних спільнот і їхніх лідерів в подіях обстоювання українським народом європейського вибору та державної цілісності наприкінці 2013 – початку 2014 років. Якщо публікацій у пресі з цих питань є чимало, то на концептуально-теоретичному рівні вони лише починають ставати предметом аналізу, що й визначає елемент наукової *новизни* даного дослідження.

Мета статті: на ґрунті аналізу специфіки практичного реагування лідерів й активістів традиційних Церков України (передусім УПЦ (МП), УПЦ КП та УГКЦ) на соціально-політичні події, пов'язані із виборюванням європейського вибору та обстоюванням соціальної справедливості в суспільстві, окреслити діалектику гуманістичного і деструктивного чинників в соціальній ролі релігійних структур.

Ступінь розробки проблеми. Серед публікацій, що визначають як методологічний каркас аналізу, так і його емпіричну базу виділимо такі групи: 1) теоретичні праці філософів і соціальних мислителів, зокрема, присвячені загальним засадам інтерпретації справедливості, а саме: Д. Юма [14], Дж. Ролза [6], Л. Фейєрбаха [9]; 2) документи та матеріали, що представляють позицію щодо окреслених проблем релігійних лідерів й активістів, – патріарха Філарета [8], [11], архієпископа-емерита Любомира (Гузара) [5], верховного архієпископа УГКЦ Святослава (Шевчука) [2], патріарха Кирила [3], голови Синодального відділу із взаємодії Церкви і суспільства Московського Патріархату В. Чапліна [1]; 2) аналітичні статті науковців, присвячені осмисленню громадянської позиції Церков в сучасній Україні, – П. Кральнока [4], Ю. Чорноморця [13], Л. Филипович [10], О. Сабодухи [7]. З огляду на те, що дослідження присвячене узагальненню «живих» подій і явищ сьогодення та враховуючи значне підвищення ролі електронних засобів масової інформації в соціумі, об'єктивно виправдано, що значну частину аналізованих у статті інформаційних ресурсів розміщено на офіційних веб-сайтах релігійних спільнот та провідних українських і закордонних ЗМІ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Справедливість у релігії набуває онтологічного формату, адже її джерелом визнається воля й мудрість буттєвого Абсолюту. Пов'язуючи образ справедливості з трансцендентним Абсолютом, релігійний світогляд констатує відносність його земних критеріїв. Але, позиціуючи людину як образ і подобу Божу, релігія все ж мотивує прагнення людини розширювати обрії облаштування справедливого життя.

Водночас важливо усвідомлювати, що не всі конкретні релігійні критерії «справедливості» відповідають принципам істинної людяності. Часто релігії змушені освячувати авторитарні форми людського співжиття. Тоді трансцендентна санкція дається несправедливим формам стосунків, але декларативно відповідний ціннісний месидж обґрунтовується все-таки мотивами вищої «справедливості» (хоч вона й може виявлятися ілюзією чи абстракцією). Чи не в кожній релігії можна виявити також і такі ціннісні дискурси, що санкціонують фанатизм, конфесійну ексклюзивність, приниження людського життєвого потенціалу. Несправедливі форми життя й поведінки, санкціоновані авторитарними формами релігійності, нерідко описувалися й критикувалися у філософській літературі.

Тим не менше глибинний смисл релігії і релігійності, звісно ж, у свободі від обмежень, у прагненні цілісного життя, що вивільняє людей з в'язниці суєтного суто прагматично орієнтованого життя та дріб'язкових життєвих горизонтів. А тому ціннісне ядро кожної

релігії несе у собі також й істинно гуманістичні зерна безкорисливої людяності, жертвності, відданості іншим, єднання та просвіти – що й інтегрується цінністю справедливості. Постулати священних текстів навіть одного й того самого віросповідання – дуже неоднорідні за ціннісним значенням з огляду на варіативність соціально-історичного контексту їх формування. Крім того, велике значення належить ще й особливостям *інтерпретації* тих чи інших заповідей та настанов. Не релігії як такі є гуманними чи антигуманними, справедливими чи несправедливими, а форми релігійності, вибір яких завжди залишається прерогативою окремої особи чи спільноти – залежно від її соціально-психологічного налаштування та ціннісних умов самоусвідомлення. Ціннісна визначеність світогляду людини залежить від того, якому саме етичному каналові власної віри вона надає життєвий вихід – конструктивному чи деструктивному, людинствердному чи людинозаперечувальному. Якщо використовувати потенціал думки Л.Феєрбаха про те, що образ Бога – це проекція самої людської сутності на всесвіт, стає зрозумілим, що тією чи іншою релігійною доктриною може освячуватись як істинна справедливість, так і життєва деструктивність і безлад. Адже й людина містить у собі як джерела добра, так і зерна зла. Тож у руках кожної віруючої людини самостійно обирати, чи проявлятиме вона справедливість, толерантність, любов до ближнього, чи стане заручником збоченої релігійності – забобонності та фанатизму, принципово несумісних зі справедливістю. Д.Юм слушно підкреслював, що збочена релігійність виявляється не в самій вірі, а саме в способі ставлення до неї (див., зокрема, в його праці – [14, с. 255-278]).

У сучасній Україні наявні як приклади обстоювання релігійними ідеологами засад справедливості, так і, навпаки, спроби деяких релігійних структур освятити консервацію несправедливих умов соціального життя на догоду владному інтересові чи певним ідеологічним постулатам. Особливо увиразнилася ця діалектика в період протестних акцій, спрямованих на захист європейського вибору України, що варто піддати аналізу саме в аспекті осмислення гуманізації релігійних уявлень про справедливість та її практичні соціальні виміри.

Удруге впродовж періоду Незалежності Україна пережила масштабні процеси суспільного опору проти владної несправедливості, системної корупції, безвідповідальності, фальші декларацій і цинізму дій верховної влади. Якщо Помаранчева революція 2004 р. вразила світ своїм принципово мирним характером, то соціальні збурення кінця 2013 – початку 2014 рр., на жаль, не обійшлися без силового тиску влади на громадян та кровопролиття.

Тенденції перебігу протесту проти раптового згортання раніше декларованої владою євроінтеграції, проти застосування сили щодо мирних громадян засвідчили високий рівень солідарності значної частини української політичної нації і водночас – вкрай низький рівень моральної відповідальності можновладців, пов'язаних з інтересами кланово-олігархічних структур, виплеканих на корупційних «дріжджах». Авторитетна британська газета «*The guardians*» 3 січня 2014 р. опублікувала звернення понад 80 провідних науковців світу з приводу українських подій 2013-2014 рр. Там зазначалося: «У ці дні світ уважно стежить за Україною. Деякі з останніх подій, передусім періодичні спроби влади застосувати насильство щодо мирних громадян, викликають серйозну стурбованість. Така поведінка українського уряду є руйнівною, як для самої влади, так і для майбутнього країни, яку він представляє. На відміну від уряду, українське суспільство засвідчує дивовижну громадянську зрілість. Його рішучість залишати свій протест у царині законності й незмінна відмова від насильства є взірцем обстоювання громадянських прав. Нині український Майдан уособлює Європу в кращому вигляді – те, що чимало мислителів минулого й сьогодення вважали фундаментальними європейськими цінностями... У розробці нової політики щодо України ми пропонуємо провести розрізнення між українським урядом і українським суспільством. Тоді як до першого слід ставитися з максимальним осудом, друге – заслуговує якнайбільшої підтримки. Дайте змогу українцям розбудувати нову Україну, і тоді вони, безперечно, допоможуть нам збудувати нову Європу і більш справедливий світ» [15].

Переростання протестів, що спершу мали стабільно мирний характер, на силове протистояння із людськими жертвами зумовлене небажанням влади дослухатися до вимог

громадськості та виконувати її волю. Авторитарна свідомість влади спонукала її вбачати свій головний пріоритет не в добробуті громадян і динамічному інноваційному розвитку суспільства, а в збереженні повноти контролю над адміністративним й управлінським ресурсом задля подальшого збагачення й перебування поза мірлами правової оцінності. Така влада була зацікавлена в консервації у значного сегменту суспільства тоталітарних ментально-ідеологічних стереотипів, що гальмували громадянську й національну ідентифікацію українців як політичної нації з європейським вектором цивілізаційної орієнтації.

Особливо значущою в цих умовах стала позиція ієрархів і лідерів традиційних Церков, до яких належить значна питома вага вірян. Слова й місія релігійних лідерів справляють вплив не лише на власне віруючих, а й на громадян з безрелігійною світоглядною орієнтацією, які усвідомлюють культурницьку значущість релігії і Церкви як чинників ідейної та моральної солідаризації осіб і спільнот.

Події протестів 2013-2014 рр. засвідчили як приклади подвижництва релігійних лідерів, усвідомлення ними своєї миротворчої місії і відповідальності за розбудову й відновлення справедливості, так і протилежні приклади – обстоювання церковними ієрархами реакційної позиції влади, потурання силовим діям з її боку, поділові громадян за ідеологічною ознакою. Прикметно, що в текстах Св. Письма релігійними ідеологами віднаходяться цитати, які обґрунтовують як позицію перших, так і других. Це ще раз підтверджує, що сам по собі релігійний текст відкритий до динамічної інтерпретації, і реальна дія його ціннісного вектору залежить від етичної мотивованості релігійних ідеологів.

Ціннісно конструктивною, гуманістичною позицією відзначилися УГКЦ, УПЦ КП, РКЦ, низка протестантських спільнот. Інтереси народу і його невід’ємне право не бути ошуканим активно обстоювалися як лідерами цих Церков, так і рядовими служителями. Спроби влади застосувати санкції проти релігійних організацій, що не полишали народ напризволяще (як-от щодо УГКЦ), лише підтверджували їхню правоту в захисті базових громадянських прав і свобод.

В інтерв’ю російській радіостанції «*Эхо Москвы*» верховний архієпископ УГКЦ Святослав (Шевчук) наголосив: «Українці свій вибір зробили ще понад 20 років тому, утвердивши бажання жити в незалежній, вільній, демократичній країні. Цей вибір сьогодні набуває реального смислу... Мало мати громадянські свободи – слід бути вільною людиною... Мало мати лише права конституційні – треба будувати правове суспільство... Те, що відбувається нині в Україні, ми називаємо європейським вектором розвитку» [2]. Аналогічну позицію обстоюють і патріарх УПЦ КП Філарет, і лідери УАПЦ та ряду протестантських громад. Скажімо, патріарх Філарет неодноразово надсилав звернення до тодішньої чинної влади, закликаючи її до припинення боротьби з власним народом. В одному з таких звернень 21 січня 2014 р. він прямо наголосив на особистій відповідальності президента В. Януковича. Патріарх УПЦ КП підкреслював: «Все розпочалося з побиття міліцейськими загонами учасників мирної акції на Майдані Незалежності в ніч на 30 листопада минулого року. Незважаючи на заяви та обіцянки, розслідування цього побиття досі не завершене, винні не притягнуті до відповідальності. Така безкарність зла породила, на моє переконання, подальші акти насильства проти учасників мирних протестів, журналістів, громадських активістів. У відповідь на це зростає агресивність у ставленні до представників влади з боку протестуючих» [11]. Звертаючись до тогочасного Президента, патріарх Філарет наголосив: «Вам дано найбільше влади і повноважень в країні, тому і міра Вашої відповідальності – найвища» [11].

Принципову й безкомпромісну позицію займають провідники УПЦ КП та УГКЦ і в ситуації анексії Росією Криму та сепаратистських заворушень на Донбасі, інспірованих і підтримуваних Кремлем. Християнські етичні переконання лідерів цих Церков не стають перешкодою, а, навпаки, мотивують їхню громадянську позицію, спрямовану на відновлення справедливості в соціальному вимірі. Патріарх Філарет, підкреслюючи, що очолювана ним Церква небайдужа до подій, які відбуваються в Україні кваліфікує здійснену всупереч всім принципам міжнародного права анексію Криму як аморальний вчинок кремлівського керівництва. В інтерв’ю, розміщеному на офіційному веб-сайті

Київського Патріархату він наголошував: «...Україна віддала атомну зброю, а Росія, США і Великобританія, як ви знаєте, стали гарантами недоторканності української території. Один гарант порушив територіальну цілісність України, захопивши Крим... Справа не тільки в тому, що Росія порушила міжнародний договір про недоторканність українських територій, а вона відкрила двері для невизнання взагалі міжнародних договорів. Де гарантія, що інші міжнародні договори будуть виконуватися?» [8]. Патріарх Філарет підкреслює, що моральне санкціонування суспільно деструктивних, агресивних кроків несумісне із справжньою релігійністю та вірою, риторично запитуючи: «Вірять вони в Бога, чи думають, що Бог – це міф?» [8]. Колишній предстоятель УГКЦ архієпископ-емерит Любомир (Гузар) стверджує в цьому контексті, що застосування зброї для самооборони є виправданим: «Ми як ті, на кого напали, маємо право оборонятися зброєю... Коли мова йде про загальне добро, ми не можемо бути байдужими» [5]. Водночас обидва згадані церковні лідери всіляко підкреслюють неприпустимість поділу українського народу в ціннісно-ментальному плані на «Захід» і «Схід», підкреслюючи об'єктивний факт, засвідчений авторитетними соціологічними дослідженнями [див.: 12]: сепаратистські тенденції навіть на Сході підтримує явна меншість громадян.

Натомість позиція УПЦ (МП) довгий час відзначалася авторитарним вибором з боку значного сегменту її ієрархії не на користь прав громадянства, а на користь потурання інтересам владної кліки. Це вкотре дає підстави припускати зацікавленість цієї церковної структури в ментальному самозабутті українцями власної культурницької та духовної ідентичності й орієнтацію її на авторитарні моделі громадянського самоусвідомлення. Репресивна позиція колишньої влади щодо власного народу ідеологічно освячувалася, штучно «сакралізувалася» деякими впливовими ієрархами цієї Церкви, що засвідчує меркантильну політичну заангажованість відповідних релігійних діячів та їхнє перебирання на себе ролі політичних пропагандистів. Яскравий приклад – принизливо-вірнопідданські звернення митрополита Павла (Лебеда) на адресу Президента В.Януковича або поширення під час проповідей (в період Євромайдану) деякими далеко не рядовими священнослужителями УПЦ (МП) (як-от відомим місіонером і своєрідним «медійним обличчям» цієї Церкви – протоієреєм Андрієм Ткачевим) проклять на адресу учасників справедливих протестів проти сваволі влади.

Безперечно, в УПЦ (МП) спостерігаються певні тенденції звільнення цієї церковної структури від колоніальної свідомості й практики догоджання владному інтересові іншої держави. А втім, є підстави стверджувати, що така позиція в цій церковній структурі все ж є маргінальною. Якщо вона й підтримується впливовими ієрархами, то лише в половинчастому ключі, і має на меті не стільки реальне вболівання за поглиблення національної ідентичності української культури та такого її важливого елемента, як православ'я, скільки намагання не втратити рештки авторитету в очах вірян, у свідомості яких під впливом останніх революційних суспільних тенденцій значно інтенсифікувалися патріотичні настрої.

Патріарх Кирил, який довгі роки був ідеологом відтворення цивілізаційної структури «руського мира» (як своєрідного ідеологічного антуражу відродження імперських амбіцій Москви), хоч і заявляє нині про політичний нейтралітет Церкви, її перебування «понад» політичними суперечностями [див.:3], насправді ж толерує (якщо кулуарно не заохочує) заяви деяких наближених до нього церковних діячів, які фактично підтримують кремлівську сваволу в Україні. Показовою тут є заява одного з впливових церковних функціонерів Московського Патріархату В. Чапліна (відповідального за зв'язки Церкви з громадськістю), яка в недвозначному ключі ставить під сумнів національну ідентичність українців та виправдовує зазіхання Москви на український суверенітет [див.: 1]. Тональність оцінок В. Чапліна не залишає простору для двозначних тлумачень ідеологічного та етичного вектору його позиції: «...Руський народ – розділена нація на своїй історичній території, яка має право на воз'єднання в єдиному державному тілі... Одночасно будемо сподіватися й на те, що місія російських воїнів із захисту свободи та самобутності цих людей і самого їхнього життя не зустрінє жорсткого спротиву, який призведе до великих сутичок» [1]. Очевидно, що

останнє наведене речення церковного функціонера виглядає не інакше, як завуальована, але, по суті, цілком прозора погроза силовими діями російських військовиків на теренах України та підбурювання українських громадян до колабораціонізму. Це засвідчує цілковиту «спаяність» геополітичних інтересів Московського Патріархату та агресивних кремлівських можновладців. Справді, було б наївним припускати, що голова Синодального відділу Московського Патріархату із взаємодії Церкви і суспільства, висловлюючися так публічно, озвучував лише свою приватну думку. У таких закритих корпораціях, якою є РПЦ, висловлювання статусних функціонерів у принципі не можуть бути публічно виголошені, доки їх не узгоджено з якнайвищим керівництвом.

Заради об'єктивності відзначимо, що в умовах явно агресивних дій Москви щодо України позиція ієрархії УПЦ все ж набула характеру, дещо відмінного від позиції так званої «Церкви-матері» і застережного щодо цих дій, однак є підстави стверджувати, що це – радше наслідок тиску «знизу», ніж результат послідовної державницької самоідентифікації. У моральному ж сенсі в УПЦ продовжується ескалація ворожнечі щодо православних Київського Патріархату та УАПЦ, про що свідчить, зокрема, поширена досі практика вивішування в храмах таврувальних, табуюючих оголошень на адресу прихильників цих національно зорієнтованих Церков. Канонічні неузгодженості, вважаємо, аж ніяк не можуть бути виправдані агресивною етичною тональністю таких «звернень» і «застережень», що сіють реальний розбрат між православними України.

У цьому контексті досить об'єктивною виглядає характеристика суспільної ролі УПЦ (МП) на сучасному етапі, що її дав український релігієзнавець професор П. Кралюк в одній з новітніх публікацій. Дискутуючи з іншим релігієзнавцем – професором Ю. Чорноморцем, який в низці своїх публікацій прагне вказати на наявність реальних позитивних тенденцій моралізації й гуманізації соціальної ролі УПЦ МП [див.: 13], науковець наголошує: «Давайте пригадаємо, що УПЦ завжди підтримувала Януковича, який реально був маріонеткою Кремля. Клірики УПЦ «кували» перемогу йому та його партії на виборах, ревно агітуючи за них вірних. До речі, на Буковині, де тривалий час владиною була нинішня місцеблюстителю Київської митрополії, в церквах навіть поширювалася молитва за Януковича. Натомість Янукович, прийшовши до влади, демонстративно відвідував лише богослужіння в храмах УПЦ, ігноруючи інші Церкви. Тим самим цей экс-президент порушив традицію своїх попередників, які намагалися демонструвати прихильність до різних Церков України» [4, с.14]. П. Кралюк не без підстав підкреслює, що влада Януковича дозволила УПЦ та окремим її сановникам помітно збагатитися, укріпити свої позиції, стати своєрідним колективним олігархом. Дослідник констатує лицемірність благодійницьких зусиль верхівки цієї Церкви, підкреслюючи, що такі зусилля нерідко є лише своєрідним прикриттям невиправданої розкоші церковних високопосадовців Московського Патріархату. П. Кралюк пише: «Як і олігархи, котрі, щоб покращити свій імідж, децицію багатств віддають на благодійність, те саме робить і УПЦ. Але якби поррахувати ті величезні кошти, які витрачаються на ієрархів цієї церкви, то можна було б утримувати не один сиротинець і не одну лікарню... Тому заява митрополита Антонія [керуючого справами УПЦ – О.Б.] – ми, мовляв, у своєму грошолобстві нічим не кращі й не гірші за інші українські Церкви, м'яко кажучи, не зовсім відповідає дійсності. До того ж гроші, які отримувала УПЦ за часів Януковича, часто були результатом грабунку народу, який здійснювала влада. Чи розуміють це священники УПЦ? Та справа не лише в матеріальних благах. УПЦ, отримуючи щедрі пожертви від влади, стала надійною опорою режиму Януковича. Ви чули, щоб ієрархи цієї Церкви осуджували сумнівні діяння экс-президента? Навіть у часи Євромайдану вони намагалися цього не робити. А дехто з них, наприклад, неодноразово згадуваний Павло (Лебідь) виправдовував репресії влади й співав осанну Януковичу... І вони не збираються каятись! У них все добре» [4, с.14]. Навіть попри, можливо, надмірну емоційну експресію таких характеристик вони в основі своїй є об'єктивними, і зумовлені реальним дисбалансом між декларованими УПЦ (МП) і РПЦ високими етико-соціальними ідеалами і дійсним станом моральності в ієрархії цих

церковних структур. Суспільна резонансність багатьох явних етичних зловживань в РПЦ, частиною якої досі є й УПЦ, справедливо спонукає громадськість (зокрема, й частину відповідального кліру Московського Патріархату, і не тільки українського, а, наприклад, відомого російського православного місіонера – протодіякона Андрія Кураєва) критично осмислювати її роль і значущість в системі громадянських структур суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз дає підстави стверджувати наявність діалектики гуманістичних і деструктивних тенденцій в соціальній позиції таких традиційних для українського суспільства церков, як УПЦ КП, УПЦ (МП) та УГКЦ. Орієнтація церковних структур на державницький патерналізм та консервацію в свідомості вірян соціально-ціннісних і ментальних стереотипів, успадкованих від колоніального минулого, виявляє деструктивну тенденцію і, назагал, залишається опосередкованим чинником соціальної дестабілізації. Натомість орієнтація Церков на участь в утвердженні засад громадянського суспільства, сприяння демократичним процесам, поверненню української політичної нації до культурницьких джерел власної ідентичності (за збереження поваги до інших націй та культур) свідчить про гуманістичну спрямованість і виявляє врахування принципу справедливості в діяльності відповідних релігійних організацій. Релігійно-церковні структури, маючи потужний вплив на свідомість і життєву практику громадян, є одним з першорядно значущих факторів вибору ними власної соціокультурної і ціннісної орієнтації. Позаполітичний характер функціонування релігійних організацій не означає їхньої нейтральності в умовах владної сваволі, адже обстоюючи свої права та справедливість, громадяни (зокрема, й віруючі) здійснюють не лише і не стільки політико-правове самовизначення, а передусім аксіологічне – на користь таких фундаментальних онтологічних горизонтів людського буття, як свобода і благо. Тож активну позицію релігійних лідерів в ідейній обороні громадянських прав і свобод некоректно тлумачити як прагматичну політичну заангажованість, адже така позиція принципово узгоджується із моральним духом гуманістичної релігійності.

Перспективи подальших досліджень в цій тематичній галузі пов'язані із емпіричним моніторингом та теоретичною концептуалізацією соціально значущої активності українських релігійних організацій в умовах динамічних соціальних змін сьогодення. Зокрема, окремим напрямом дослідження може стати аналіз діалектики гуманістичних і соціально консервативних тенденцій в діяльності протестантських громад і неорелігій в Україні.

Література

1. В Церкви рассматривают миссию России на Украине как миротворческую: [Електронний ресурс] / Без автора // Официальный веб-сайт агентства «Интерфакс». – Режим доступу: <http://www.interfax.ru/ifax.asp?id=8a85517e-64d4-b84e-ab2a-fee4ee8ce663>
2. Голубев А., Армурзаев С. Интервью с бл. Святославом, архиепископом Киево-Галицким, предстоятелем УГКЦ: [Електронний ресурс] / А. Голубев, С. Армурзаев // Официальный сайт радиостанции «Эхо Москвы». – Режим доступу: <http://echo.msk.ru/programs/beseda/1219359-echo/>
3. Кирилл, патриарх Московский и всея Руси. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на заседании Высшего Церковного Совета 30 апреля 2014 г.: [Електронний ресурс] / Кирилл, патриарх Московский и всея Руси // Официальный сайт Московского Патриархата. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/db/text/3640000.html>
4. Кралюк П. Українська Православна Церква: бажане та дійсне / П. Кралюк // День. – 2014. – №75-76 (25-26 квітня). – С. 14.
5. Любомір Гузар вважає, що Україна має право на збройний захист: [Електронний ресурс] / Без автора // Веб-сайт «Католицький оглядач». – Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/lyubomir-guzar-uvazhaie-shcho-ukrayina-maie-pravo-na-zbroyniy-zahist>
6. Ролз Дж. Теория справедливости / Дж.Ролз. – Новосибирск: Издательство НГУ, 1995. – 535 с.
7. Сабадуха О. Проблема суспільної толерантності і розбудова громадянського суспільства в Україні / О. Сабадуха // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: III Міжнародна науково-теоретична конференція (19-20 травня 2011 р.): збірник матеріалів / За ред. П.Ю.Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2011. – 324 с. – С. 276-278.
8. Святіший Патріарх Філарет про агресію в Криму: [Електронний ресурс] / Без автора // Офіційний веб-сайт УПЦ КП «Церква.інфо». – Режим доступу: <http://www.cerkva.info/uk/news/patriarkh/4560-filaretbyfingukraina.html>

9. Фейербах Л. Сущность христианства / Л.Фейербах // Избранные философские произведения в 2-х тт. Т. II. – М.: Госполитиздат, 1955. – 944 с.
10. Филипович Л. Жоден із підходів не є об'єктивним / Л. Филипович // День. – 2014. – №75-76 (25-26 квітня). – С. 15.
11. Філарет, Патріарх Київський і всієї Руси-України. Пам'ятайте про особисту відповідальність: [Електронний ресурс] / Філарет, Патріарх Київський і всієї Руси-України // Офіційний веб-сайт УПЦ КП «Церква. Info». – Режим доступу: <http://www.cerkva.info/uk/news/patriarkh/4338-zajava.html>
12. Чи властиві українцям настрої сепаратизму (результати загальнонаціонального опитування Фонду «Демократичні ініціативи» з 16 по 30 березня 2014 р.): [Електронний ресурс] / Без автора // Офіційний веб-сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Лька Кучеріва. – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/events/nkdfkedlkrjgkje.htm>
13. Чорноморець Ю. Саме відповідальність не дозволяє перетворитися свободі на свавілля (інтерв'ю з керуючим справами УПЦ митрополитом Антонієм): [Електронний ресурс] / Ю. Чорноморець // Офіційний веб-сайт газети «День». – 2014. – №61 (4 квітня). – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/same-vidpovidalnist-ne-dozvolyaie-svobodi-peretvoritisy-a-svavillya>
14. Юм Д. Малые произведения: Эссе; Естественная история религии; Диалоги о естественной религии / Д.Юм. – М.: Канон, 1996. – 464 с.
15. Support Ukrainians and they can help us build a fairer Europe: [Електронний ресурс] // The Guardian. – 2014. – 3 January. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/03/support-ukrainians-build-fairer-europe>

Olexandr Brodetsky

**Social justice and ethical responsibility of the religious communities and liders:
Ukrainian context**

The article is devoted to studying of the ethical vectors of traditional Ukrainian Churches' ideology and practice in the conditions of dynamic contemporary social transformations. At the background of conceptual content of ethical principle of justice and his religious interpretation it is outlined the forms of religious communities and their leaders' civil responsibility. The author considers the ethical orientation of important social and civic discussions, to which are also participated the leaders of Ukrainian traditional Churches.

Keywords: justice, values, civil society, the responsibility, religious leaders.

Александр Бродецкий

**Социальная справедливость и этическая ответственность религиозных общностей
и лидеров: украинский контекст**

Статья посвящена осмыслению этических векторов идеологии и практической деятельности традиционных Церквей Украины в условиях динамических общественных трансформаций современности. На фоне анализа концептуального содержания этического принципа справедливости и его религиозной интерпретации исследуются формы реализации гражданской ответственности религиозных общностей и их лидеров. Рассматривается этическая направленность ряда важных общественно-гражданских дискуссий, участниками которых становятся также и лидеры украинских традиционных Церквей, в частности, УПЦ, УПЦ КП и УГКЦ.

Ключевые слова: справедливость, ценности, гражданское общество, ответственность, религиозные лидеры.

Надійшла до редакції 26.02.2014 р.